

KOGNITYVINĖS ELGESIO
KOREKCIJOS PROGRAMOS
EQUIP SAVIVALDYBIŲ
PEDAGOGINĖSE
PSICHOLOGINĖSE AR ŠVIETIMO
PAGALBOS TARNYBOSE
VYKDYMO EFEKTYVUMO
TYRIMAS

TYRIMO ATASKAITA

2022 m.

Kognityvinės elgesio korekcijos programos EQUIP savivaldybių pedagoginėse psichologinėse ar švietimo pagalbos tarnybose vykdymo efektyvumo tyrimas atliktas Nacionalinės švietimo agentūros užsakymu įgyvendinant ES projektą „Pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų kvalifikacijos tobulinimas“ (Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-02-000). Projektą finansuoja Europos socialinis fondas.

NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Kognityvinės elgesio korekcijos programos EQUIP savivaldybių pedagoginėse psichologinėse ar švietimo pagalbos tarnybose vykdymo efektyvumo tyrimą atliko jungtinė Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto mokslininkų grupė:

Prof. dr. Valdonė Indrašienė
Doc. dr. Violeta Jegelevičienė
Prof. dr. Odeta Merfeldaitė
Prof. dr. Romas Prakapas
Doc. dr. Asta Railienė

TURINYS

I. TYRIMO METODOLOGIJA ▶ 5

I.1 TYRIMO DALYVIAI ▶ 6

I.2 DUOMENŲ RINKIMAS ▶ 7

I.3 TYRIMO INSTRUMENTAS ▶ 7

I.4 TYRIMO ETIKA ▶ 8

I.5 TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ ▶ 9

II. PAGRINDINIAI TYRIMO DUOMENYS/EMPIRINIO TYRIMO RADINIAI ▶ 10

II.1 EQUIP PROGRAMOS KONTEKSTAS ▶ 10

II.2 EQUIP PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE IŠŠŪKIAI ▶ 12

II.3 PAGALBA REALIZUOJANT EQUIP PROGRAMOS ĮGYVENDINIMĄ ▶ 17

II.4 EQUIP PROGRAMOS VERTINIMAS ▶ 19

II.5 EQUIP PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE SPRENDINIAI ▶ 21

IŠVADOS ▶ 25

REKOMENDACIJOS DĖL KOGNITYVINĖS ELGESIO KOREKCIJOS PROGRAMOS EQUIP
DIEGIMO PLĖTROS IR ORGANIZAVIMO PEDAGOGINĖSE PSICHOLOGINĖSE/ŠVIETIMO
PAGALBOS TARNYBOSE ▶ 26

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA ▶ 27

Paveikslų sąrašas

- 1 pav. Tyrimo loginis planas ▶ 4
- 2 pav. Fokus grupės dalyvių pasiskirstymas ▶ 6
- 3 pav. Teksto analizės etapai ▶ 10
- 4 pav. Dalyvavimo equip mokymuose prielaidos ▶ 11
- 5 pav. EQUIP grupių formavimo šaltiniai ▶ 13
- 6 pav. Grupės formavimo problemos ▶ 15
- 7 pav. Grupės gyvavimo problemos ▶ 18
- 8 pav. Organizacinės problemos grupėje ▶ 19
- 9 pav. Pagalbos šaltiniai vykdant programą ▶ 21
- 10 pav. EQUIP programos vertinimas ▶ 23
- 11 pav. EQUIP programos efektyvumo didinimas ▶ 22

Kognityvinės elgesio korekcijos EQUIP programos (Gibbs, Potter ir Goldstein, 2019; Potter, Gibbs ir Goldstein, 2019; Kalpokienė, Dikčienė, Gvaldaitė, Klimukienė ir Nedzinskaitė, 2019) tikslas – mokyti jaunuolius mąstyti ir elgtis atsakingai, prisiimti asmeninę atsakomybę už savo elgesį, motyvuoti ir įgalinti juos teikti pagalbą vienas kitam, taikant savitarpio pagalbos metodus. Šios programos tikslinė grupė – elgesio sunkumų turintys 14–18 metų paaugliai. Programos metu:

- ▶ mokomasi pykčio valdymo ir mąstymo klaidų koregavimo;
- ▶ ugdomi socialiniai įgūdžiai;
- ▶ mokomasi priimti socialiai atsakingus sprendimus.

Programos kursas susideda iš 30 susitikimų (2 kartus per savaitę). Vieno susitikimo trukmė – 45 min. Užsiėmimai vyksta 5-9 jaunuolių grupėje. EQUIP programoje gali dalyvauti:

- ▶ paaugliai, kuriems kyla elgesio sunkumai šeimoje ar mokykloje;
- ▶ paaugliai, kuriems skiriamos vaiko minimalios priežiūros priemonės.

Tyrimo tikslas - nustatyti specialistų, įgyvendinančių EQUIP programą, subjektyvų požiūrį į įgyvendinamos EQUIP programos poveikį paaugliams.

Tyrimo duomenys buvo renkami pasitelkus fokusuotos grupės metodą (angl. *Focus group*). Tyrimo loginis planas pateiktas 1 paveiksle.

1 pav. Tyrimo loginis planas

Focus grupės metodo pagalba siekiama atskleisti pedagoginių psichologinių/ švietimo pagalbos tarnybų specialistų, baigusią EQUIP programos taikymo mokymus ir vykdančių praktinius užsiėmimus paaugliams subjektyvų požiūrį į įgyvendinamos EQUIP programos poveikį paaugliams.

Fokus grupės metodas ypatingai tinka diskutuoti aptariant skirtingas patirtis, generuojant naujas idėjas, patikslinant jau esamus įsitikinimus, atskleidžiant elgesio priežastis, numatant

situacijos tobulinimo galimybes, išgaunant turiningesnes dalyvių interpretacijas diskutuojamu klausimu (Patton, 2005; Flick, 2014; Creswell, 2014). Metodas ypač vertingas, nes diskusijų grupės metu, vieni dalyviai kelia klausimus, kiti pateikia atsakymus, taip užtikrinant naujų idėjų generavimą pasirinkta problema (Rupšienė, 2007; Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

I.1 TYRIMO DALYVIAI

Tyrime dalyvavo 20 pedagoginių psichologinių/ švietimo pagalbos tarnybų specialistų, baigusią EQUIP programos taikymo mokymus ir vykdančių praktinius užsiėmimus paaugliams iš Vilniaus m., Šalčininkų r., Kauno r., Šiaulių m., Šiaulių r., Skuodo r., Tauragės r., Ukmergės r., Telšių r., Švenčionių r., Kėdainių r., Jurbarko m., Klaipėdos m. savivaldybių.

Pirmiausia, fokus grupės dalyviai buvo atrenkami pagal bendrą požiūrį – pedagoginių psichologinių/ švietimo pagalbos tarnybų specialistai, baigę EQUIP programos taikymo mokymus ir vykdančius praktinius užsiėmimus paaugliams. Tai padėjo užtikrinti, kad visus fokus grupės narius siejo bendri interesai, žinios ir patirtys .

Antrame etape taikyta kriterininė atranka. Diskusijų dalyviai buvo grupuojami į atskiras grupes remiantis šiais atrankos kriterijais:

- ▶ specialistai, kurie neturi EQUIP grupės vedimo patirties;
- ▶ specialistai, kurie yra vedę bent vieną EQUIP grupę.

Toks atrankos būdas labai veiksmingas, nes padeda atrinkti tipinius, informatyvius atvejus tiriamuoju požiūriu, užtikrinant, kad tyrimo metu bus surinkti kokybiški duomenys.

Pasirinktas fokus grupės dydis – iki 6 tiriamųjų. Tai optimalus grupės dydis, nes kiekvienas diskusijos dalyvis gali išsakyti savo požiūrį į tiriamą problemą. Iš kitos pusės, didesnėje grupėje sudėtinga sutelkti visų diskusijos dalyvių dėmesį, valdyti pačią grupę ir moderuoti diskusiją. Tuo tarpu mažesnė grupė gali pritrūkti naujų idėjų, mažina paties metodo veiksmingumą (Rupšienė, 2007).

Atliktos 4 fokus grupės diskusijos, kuriose dalyvavo:

- ▶ 1 grupė – specialistai, kurie neturi EQUIP grupės vedimo patirties;
- ▶ 2 grupė – specialistai, kurie yra vedę bent vieną EQUIP grupę;
- ▶ 3 grupė – specialistai, kurie yra vedę bent vieną EQUIP grupę;
- ▶ 4 grupė – specialistai, kurie neturi EQUIP grupės vedimo patirties (žr. 2 pav.).

2 pav. Fokus grupės dalyvių pasiskirstymas

Sudarytos fokus grupės buvo gana homogeniškos socialinių charakteristikų kontekste: išsilavinimo, žinių (baigti EQUIP programos taikymo mokymai), darbo patirties (1 ir 4 fokus grupės - nepatyrusieji, pradedantieji specialistai); 2 ir 3 fokus grupės - patyrusieji specialistai, turintys programos vedimo patirties) ir t.t. Iš kitos pusės, tyrime dalyvavę EQUIP programos specialistai reprezentuoja visus Lietuvos regionus, užtikrintas regioniškumo principas, atstovaujamos skirtingos pedagoginės psichologinės/ švietimo pagalbos tarnybos. Visi tyrimo dalyviai buvo užkoduoti suteikiant kiekvienam tyrimo dalyviui unikalų kodą. Šie kodai naudojami pristatant tyrimo duomenis (prie autentiškų citatų nurodomas tyrimo dalyvio kodas).

I.2 DUOMENŲ RINKIMAS

Atliktos 4 fokus grupės diskusijos, kurios organizuotos 2022 m. III ketvirtyje. Diskusijų dalyviai buvo iš anksto informuoti apie tyrimą (elektroniniais laiškais siunčiami kvietimai sudalyvauti fokus grupės diskusijoje). Vienos diskusijų grupės trukmė apie 1-1,5 val. Tyrimo duomenys buvo fiksuojami ir įrašinėjami. Prieš įrašant duomenis buvo gautas tiriamųjų sutikimas įrašyti pokalbį.

Įvadinėje dalyje tyrėjų komanda pristatė tyrimo tikslą, eigą, duomenų fiksavimą, aptarė etikos klausimus: konfidencialumo užtikrinimo principą bei anonimiškumą. Vėliau buvo pereita prie pagrindinių šio etapo tyrimo temų.

Pagrindinė fokus grupės diskusijos dalis – identifikuoti specialistų, įgyvendinančių EQUIP programą, subjektyvų požiūrį į įgyvendinamos EQUIP programos poveikį paaugliams.

I.3 TYRIMO INSTRUMENTAS

Tyrimo atlikimui buvo sukurti du instrumentai. Vienas tyrimo instrumentas skirtas tiems, kurie neturi EQUIP grupės vedimo patirties. Antrasis - tiems, kurie yra vedę bent vieną EQUIP grupę.

Įgyvendinantiems programą diskusijos dalyviams buvo pateikti šie klausimai:

1. Pristatykite. Iš kokios įstaigos esate, kokios jūsų pareigos, nuo kelintų metų įgyvendinate EQUIP programą.
2. Savivaldybėse įgyvendinama EQUIP programa. Papasakokite, kaip vykdomas EQUIP programos įgyvendinimas Jūsų institucijoje?
 - 2.1. Kaip Jūs patekote į EQUIP programos lektorių mokymus, kaip buvote atrinkti?
 - 2.2. Koks šios programos poreikis jūsų savivaldybėje?
 - 2.3. Su kokiomis vaikų/ jaunuolių amžiaus grupėmis dirbate pagal programą?
 - 2.4. Koks programos poveikis vaikams/jaunuoliams: kaip vaikai/jaunuoliai reaguoja į programą, jos veiklas? Kokius vaikų/jaunuolių elgesio pokyčius pastebėjote?
 - 2.5. Kaip vaikai/jaunuoliai patenka į šią programą?
 - 2.6. Kaip vertinate šią programą?
 - 2.7. Kiek ši programa Jūsų manymu efektyvi/neefektyvi? Kokius efektyvumo požymius išskirtumėte?
3. Papasakokite kaip jums sekasi įgyvendinti EQUIP programą jūsų savivaldybėje:
 - 3.1. Papasakokite su kokiais iššūkiais susiduriate įgyvendindami programą?
 - 3.2. Kas padeda įveikti kylančius iššūkius?
 - 3.3. Iš ko sulaukiate pagalbos?
 - 3.4. Kokios pagalbos trūksta įgyvendinant programą?

4. Pagalvokite kaip turėtų būti organizuojamas programos įgyvendinimas jūsų savivaldybėje idealiuoju atveju?

4.1. Kokių siūlymų turėtumėte dėl programos įgyvendinimo efektyvumu didinimo?

4.2. Ką siūlytumėte daryti kitaip? Ką tobulinti?

4.3. Kaip turėtų būti pasiskirstytos atsakomybės dėl programos įgyvendinimo?

5. Pagalvokite, kokių įrankių trūksta savivaldybėse dirbant su delinkventinio elgesio jaunuoliais?

Diskusijos dalyviams, neturintiems EQUIP grupės vedimo patirties, buvo pateikti šie klausimai:

1. Pristatykite. Iš kokios įstaigos esate, kokios Jūsų pareigos, nuo kelintų metų esate EQUIP programos lektorius.

2. Savivaldybėse įgyvendinama EQUIP programa.

2.1. Kaip Jūs patekote į EQUIP programos lektorių mokymus, kaip buvote atrinkti?

2.2. Koks šios programos poreikis Jūsų savivaldybėje?

2.3. Kokia šios programos nauda paaugliams?

2.4. Kaip mokiniai turėtų patekti į šią programą?

2.5. Kaip vertinate šią programą?

2.6. Kiek ši programa, Jūsų manymu, efektyvi/neefektyvi? Kokius efektyvumo požymius išskirtumėte?

3. Papasakokite kaip Jums sekasi įgyvendinti EQUIP programą jūsų savivaldybėje:

3.1. Papasakokite su kokiais iššūkiais susiduriate įgyvendindami programą?

3.2. Kas padeda įveikti kylančius iššūkius?

3.3. Iš ko sulaukiate pagalbos?

3.4. Kokios pagalbos trūksta įgyvendinant programą?

4. Pagalvokite kaip turėtų būti organizuojamas programos įgyvendinimas Jūsų savivaldybėje idealiuoju atveju?

4.1. Kokių siūlymų turėtumėte dėl programos įgyvendinimo veiksmingumo didinimo?

4.2. Ką siūlytumėte daryti kitaip? Ką tobulinti?

4.3. Kaip turėtų būti pasiskirstytos atsakomybės dėl programos įgyvendinimo?

5. Kokias elgesio korekcijas taikote dirbdami su vaikais, siekdami mokyti pykčio valdymo, ugdydami socialinius įgūdžius ar mokydami priimti socialiai atsakingus sprendimus.

6. Pagalvokite, kokių įrankių trūksta savivaldybėse dirbant su delinkventinio elgesio jaunuoliais?

1.4 TYRIMO ETIKA

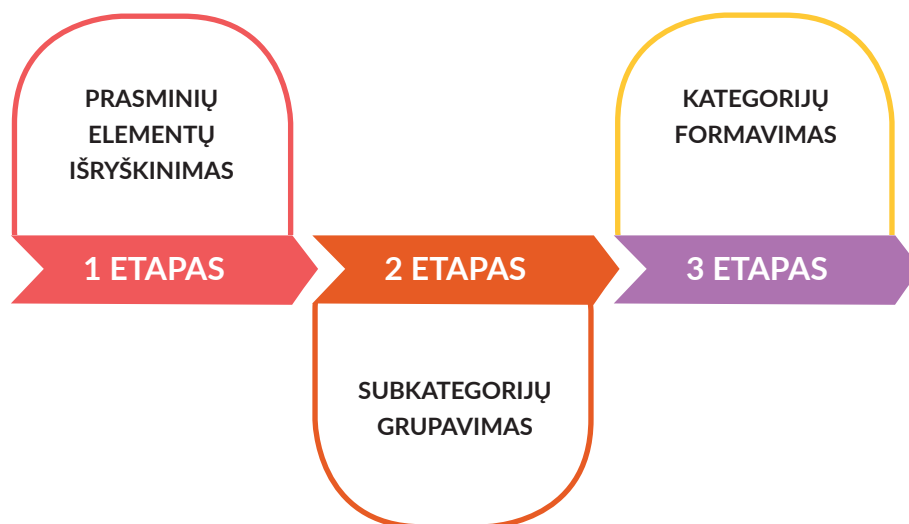
Visi fokus grupės dalyviai tyrime dalyvavo laisvanoriškai. Buvo gautas visų informantų sutikimas dalyvauti fokus grupės diskusijoje (siunčiant kvietimus dalyvauti fokus grupės diskusijoje buvo parašyta: *kvietimo patvirtinimas, suprantamas, kaip Jūsų sutikimas dalyvauti fokus grupės diskusijoje*). Tyrimo dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, uždavinius, tyrimo duomenų panaudojimą, galimą riziką ir teisę pasitraukti iš tyrimo. Tyrimo metu buvo laikomasi konfidencialumo principo: niekas, išskyrus tyrėjų komandą, be tiriamojo sutikimo negali naudotis jo pateikta informacija; ataskaitoje pateikta nuasmeninta informacija – tiriamųjų vardai pakeisti kodais.

Didelis dėmesys skirtas pagarbos asmens privatumui principo laikymuisi. Pagarba tyrimo dalyviams ypač aktuali kokybinio tyrimo metu, todėl tyrėjai stengėsi kuo mažiau trukdyti tyrimo dalyvius, būti nešališkais dalyvių išsakomoms mintims. Geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti asmeniui principas grindžiamas tyrėjų pagarba asmens privatumui: tyrimo ataskaitoje jautrūs tyrimo dalyviams aspektai pateikiami korektiškai.

I.5 TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

Pirmame duomenų analizės etape diskusijos įrašas buvo transkribuojamas. Duomenų transkripcijos rezultatas – tekstas. Duomenų analizei pasirinkta kokybinė turinio analizė – kūrybiškas mąstymo procesas siekiant iškoduoti tekste esančias prasmes, suvokti ir identifikuoti specialistų, įgyvendinančių EQUIP programą, subjektyvų požiūrį į įgyvendinamos EQUIP programos poveikį paaugliams.

Teksto analizė vyko šiais etapais: nuoseklus duomenų skaitymas, pirminių elementų nustatymas, duomenų skaidymas į prasminius analitinius vienetus, šių vienetų suskirstymas į subkategorijas ir kategorijų išryškėjimas bei turinio duomenų interpretavimas (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008).

3 pav. Teksto analizės etapai

Taigi, pirmame etape buvo atliktas prasminių vienetų (elementų) išryškėjimas remiantis teorine medžiaga; antrame etape prasminiai vienetai buvo jungiami/grupuojami į subkategorijas, pateikiant reikšmingus teiginius; trečiame etape buvo formuojamos kategorijos (žr. 3 pav.). Atlikus nurodytus žingsnius pakartotinai buvo atlikta duomenų peržiūra, siekiant užtikrinti duomenų patikimumą. Paskutiniame etape buvo konstruojamos išvados ir rekomendacijos, rengiama tyrimo ataskaita.

II.1 EQUIP PROGRAMOS KONTEKSTAS

Tema „EQUIP programos įgyvendinimo kontekstas“, remiantis focus grupės dalyvių atsakymais, konkretinama dviem kategorijomis: *dalyvavimo mokymuose prielaidos* ir *grupės formavimas*.

Siekiant veiksmingo prevencinės programos įgyvendinimo, svarbus programą įgyvendinančių specialistų nusiteikimas: kokios buvo įsitraukimo į programą prielaidos ir kokius turėjo lūkesčius. Tyrimu atskleistos įsitraukimo į lektorių mokymus prielaidos: administracijos įpareigojimas, savarankiškas sprendimas tikintis „gauti įrankį“ ir sumotyvuotas apsisprendimas (žr. 4 pav.).

4 pav. Dalyvavimo EQUIP mokymuose prielaidos

Gavusios pasiūlymą ir detalių mokymų programos aprašymą tyrimo dalyvės nusprendė pačios dalyvauti, nes turėjo lūkestį, kad mokymuose gaus konkretų įrankį, padėsiantį organizuoti prevencinę veiklą:

„Mane darbas su delinkventiniais paaugliais visuomet traukė, man patikdavo. Iššūkiu man tokie patinka visai ir susidomėjau programa. Galvojau – „va kažkas konkrečiau bus“. Tiesiog savo noru“ (V5).

„<..> aš norėjau į tuos mokymus ir mokyklos vadovybę labai motyvavau, kad čia bus labai prasminga ta programa, kad galės pasitarnauti ir tiems vaikams padėti.“ (V4).

Tyrimo dalyvių teigimu, apsispręsti dėl dalyvavimo mokymuose padėjo ir administracijos ar projekto atstovų motyvaciniai pokalbiai:

„Ir vadovė atėjusi siūlė, kad mes turime būtinai kažkas keliauti, nes tai tikrai labai geras dalykas. Ir ypač todėl, kad mes tuo metu patys su netinkamai besielgiančiais mokiniais labai daug dirbom. <..> atrodė, kaip tikrai labai gera priemonė ir grupėje, kažkas kitaip ir susimotyvacijavome dirbti“ (I2).

„<..> atvažiovo, sakyčiau, dvi moterys iš projekto, ir kalbino darbuotojus. Tai kaip ir motyvaciniai pokalbiai buvo <..> Tai aš ir dėl to, kad tikrai turėti darbui įrankį elgesio korekcijai. Kadangi kitų, tokių nuoseklių elgesio korekcijos programų tuo metu Socializacijos centre mes neturėjome.“(A3).

Atkreiptinas dėmesys kad dalyvavimas mokymuose buvo skatinamas ir ne tik įstaigos, bet ir savivaldybės lygmenyje:

„<..> didelę iniciatyvą darė ir mūsų savivaldybė, kad tarnyboje būtų apmokyti žmonės ir būtų galima dirbti su delinkventinio elgesio vaikais tarnyboje. Kad būtų tokie specialistai, kurie galėtų dirbti su ta programa“ (K1).

Dalyvauti mokymuose taip pat įpareigoja ir įstaigos vadovai:

„Iškrito mokymai, sako reikia važiuoti ir mokymai vykdomi masine tvarka. Tiesiog nebuvo kam važiuoti taip ir išvažiavau“ (L7).

„Tarnyba gavo pranešimą apie vykstančius mokymus. Ir tiesiog, buvo svarstoma, kas galėtų važiuoti. Ir nutarė, kad socialinis pedagogas ir vienas iš psichologų“ (K1).

Tyrimu atskleista, kad stipriu motyvatoriumi renkantis mokymus buvo EQUIP programos pristatymas ir pačių noras dalyvauti programoje dėl programos tikslingumo:

„<..> labai patiko aprašymas, kad viskas labai konkrečiu, detalizuota ir pagal kognityvinę teoriją. Galvojau – „nieko pačiai nereikia galvoti“ (V4).

„Mes pačios norėjome, pasisiūlėme iš įstaigos. Perskaitėme ir galvojome, kad tai yra tikslingi mokymai.“ (V13).

Dera pažymėti, kad tyrimo dalyviai buvo motyvuoti dalyvauti mokymuose, turėjo lūkestį „gauti“ tinkamą įrankį darbui su elgesio problemų turinčiais paaugliais. Mokymai paliko teigiamą įspūdį dėl tikslingai parinkto įrankio, kurio efektyvumu tiki „manau, kad ne veltui, tie visi tyrimai rodo, kad šita programa yra vertinga ir efektyvi“ (I2) ir skubėjo jį išmėginti pačios arba paskatintos projekto įgyvendintojų:

„ Kai aš buvau mokymuose, tai man labai viskas patiko. Ir tikrai bandžiau, pradžioje, pagal programą viską daryti.“ (V4).

„Iš karto po mokymų pabandėme su kolege epizodą pasibandyti vienoje pagrindinių mokyklų“ (J12).

„Mes tik baigę pradėjome įgyvendinti VSC. Mes tikslą matėme<..>“ (I8).

„Mes matėme, kad nesurinksime tos grupės, o jei ir surinksime, tai vis tiek nepabaigsime iki vasaros. Bet X irgi rekomendavo – „pabandykite, vis tiek rinkite, pasipraktikuokite, kol dar žinios šviežios“ (V5).

Tyrimo duomenys rodo (žr. 5 pav.), kad atranką ir vaikų nukreipimą į kognityvinės elgesio korekcijos programos EQUIP grupę vykdo savivaldybės Vaiko gerovės komisija:

5 pav. EQUIP grupių formavimo šaltiniai

„Po to bandžiau aš rinkti grupelę Savivaldybės vaiko gerovės komisijoje, kadangi pati esu jos narė, ir vis užsirašiau kokį kontaktą, vieną ar du, ir baigėsi tas kontaktų rinkimas.“ (V5)

„Savivaldybės vaiko gerovės komisija. Šiuo metu, dar ten irgi persitvarkė kažkaip labai dalyvauja Šeimos ir vaiko gerovės centras. Tai iš Šeimos ir vaiko gerovės centro mes gauname kandidatus.“ (I8).

„<..> iš vaiko gerovės komisijos sakė, kad – „tiesiog džiaugiamės, kad jau galite priimti. Siųsime jums vaikų. Prisiųsime labai daug“ (K1).

„<..> surinkau, mokykloje. Ne tai, kad aš pati surinkau. Man vaiko gerovės komisija nurodė vaikus, kurie patys „blogiausi“, va tokie delinkventai, kurie su rizikingu elgesiu.“ (V4).

Tyrimo dalyvių teigimu, grupę, kuri tenkintų reikalavimus, suformuoti užtrunka laiko:

„<..> tarsi kaip ir vaiko gerovės komisijoje, kada svarstome vaikus, tai atrodo ir tą reiktų pakviesti, ir tą, ir rašausi tuos kontaktus, keli metai užsirašau, bet po to nėra vienos lyties, arba vieno amžiaus, arba būna taip, kad užsirašai porą kontaktų, kad pakviesim, kai surinksime grupę, ir po to svarstymas būna tik po dviejų mėnesių, jau tas vaikas būna ar į kitą rajoną išvažiuavęs, ar mokyklą baigęs, ar elgesys jo pagerėjęs, jam jau nebereikia“ (V5).

Tyrimo dalyvių teigimu, siekiant suformuoti grupę, kreipiamasi į mokyklas tiesiogiai:

„Važiavau į mokyklas, kur yra vaikų namai. Tokios vizijos, kad tikrai rinksis ir bus naudinga... papasakojau auklėtojoms“ (S6).

„Dar bandėme siūsti į mokyklas, kad prisijungtų iš mokyklų“ (I2).

„ Tiesiog, kontaktavome su viena mokykla“ (V5).

„Direktorę motyvavau <..> leido susitikimus vykdyti pamokų metu. Kadangi tie berniukai buvo tokie tikrai ne pagal programą, patys „blogiausi“. (V4).

Specialistai, įgyvendinantys EQUIP programą patys arba bendradarbiaudami su įstaigos, kurioje dirba, administracija taip pat prisideda prie grupės formavimo:

„<..> ėmėme mokinius, kurie tuo metu buvo pas mus tarnyboje konsultacijose arba vienas kitas tiesiog buvo rekomenduoti, kad jiems reikėtų“ (I2).

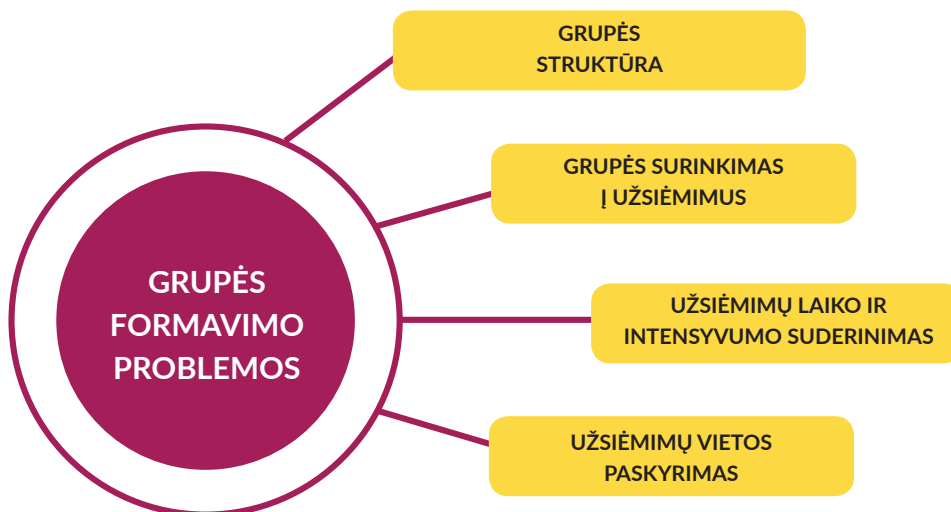
„Kadangi mano kita trenerė, ji tuo pačiu yra ir atvejo vadybininkė, tai ir ji šiek tiek tą mokyklą lankančius ten pažinodama vaikus, nukreipia“ (A3).

II.2 EQUIP PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE IŠŠŪKIAI

Tema „EQUIP programos įgyvendinimo Lietuvos savivaldybėse iššūkiai“, remiantis focus grupės dalyvių atsakymais, konkretinama trimis kategorijomis: *grupės formavimo problemos*; *grupės gyvavimo problemos* ir *organizacinės problemos*. Tyrimu atskleista, kad poreikis įgyvendinti EQUIP programą savivaldybėse buvo prieš prasidedant projektui ir dabar yra. Tačiau tyrimo dalyvių patirtys rodo, kad susiduriama su problemomis, kai šią programą reikia įgyvendinti:

„Poreikis gal ir būtų, tokių vaikų su elgesio problemomis yra, .. bet principai kaip jį įgyvendinti – jau problema... kaip įgyvendinti, kaip tai padaryti“ (I8).

Tyrimo dalyvės išskyrė keturias pagrindines su grupės formavimu susijusias problemas: atitikimas grupės struktūros reikalavimams, pastovaus vaikų grupės dalyvavimo programoje užtikrinimas (suvežimas/surinkimas); užsiėmimų laiko ir intensyvumo suderinimas ir užsiėmimų vietos paskyrimas (žr. 6 pav.).

6 pav. Grupės formavimo problemos

Tyrimo dalyvės įgyvendindamos programą susidūrė su problema - suformuoti nustatytus kriterijus atitinkančią grupę:

„Pagal programą reikia labai atsirinkti tuos vaikus, grupė turi būti panašaus amžiaus, vienos lyties. Tai kai jau faktiškai reikėjo sudaryti grupę, ne taip paprasta ir buvo sudaryti tą grupę. <..> Tarsi ir yra tas poreikis, bet faktiškai kai reikia sudaryti grupę, nėra taip paprasta.“ (K1).

„Buvo ilgas etapas kol susirinko: arba netinka, arba trūksta žmogaus, normatyvai reikalauja, kad būtų tam tikras skaičius, nesikeistų žmonės.“ (L7).

„Grupė negali būti monogamiška. Labai sunkių gali būti 1-2, kiti turėtų būti ne tokie sunkūs. Ką mums atsiunčia iš savivaldybės Vaiko gerovės komisijos, tai dažniausiai tai labai sunkūs atvejai ir labai sunkios problemos.“ (I20)

„Tai jei mes imame tik tuos, kuriuos siunčia savivaldybė, tai mes turime labai didelę problemą su pačios grupės išlaikymu <...> Negalime suformuoti įvairios grupės pagal problemų sunkumą grupės.“ (A19)

Kita problema susijusi su logistika – kas ir kaip turėtų atrinktus į grupę vaikus surinkti ar paskatinti susirinkti į užsiėmimus:

„<..> kaip surinkti tuos vaikus ir suvežti yra didžiausia problema. Realiai patys vaikai atvažiuoti neturi kuo ir kaip, reikia kai kuriems 20-30 ir net 50 km į mūsų tarnybą važiuoti.“ (R13).

„Kaip atrinkti, kaip suvežti, koku laiku tai daryti - po pamokų jie tikrai nesirinks“ (I20).

„Nes jeigu vežioti, tai resursų ir laiko irgi daug išlaidų, nes reikėtų į kitą miestą vežti į tarnybą arba kažkur kitur“ (V4).

„Mes esame informavę kitas įstaigas, Vaiko gerovės komisiją, atvejo vadybininkus, švietimo sporto skyrių apie šią programą, bet kai klausimas prasideda apie tai, kas surinks vaikus, kas suveš į vieną vietą, kas atrinks, tada ir baigiasi viskas.“ (D11)

Ne mažiau reikšminga problema tyrimo dalyviai įvardino galimybę parinkti tinkamą laiką užsiėmimams:

„Mums leido mokyklos pavaduotoja daryti užsiėmimus vienos pamokos metu, nes iš karto po pamokų vaikai yra išvežami. Kaimiška savivaldybė, jie išvažiuoja namo. Tai praktiškai to laiko, kada daryti, nėra.“ (A3).

„Jei lanko mokyklą, kaip juos išimti iš pamokų. Irgi sudėtinga.“ (A18).

„kas nuims vaiką nuo pamokų? Kas šitokį laiką išleis iš pamokų? Jei tai būtų vaikai ir toje mokykloje?“(R17).

„bet kai susidomi programa, tada pradėdame pasakoti apie jos įgyvendinimą, intensyvumą, du-trys kartai per savaitę susitikimų su grupe ir pan., tada susidomėjimas dingsta“ (V13).

„Gyvenimas rodo, kad mes siunčiam ir siunčiam informaciją, bet nieko nesulaukiam. Jei trumpesniems mokymams sudėtinga surinkti grupes vaikų, tai tokiam intensyviu dar sunkiau.“ (D11).

„<..> kaip išleisti tuos vaikus iš pamokų, nes realiai po pamokų yra sudėtinga, kažkam namo reikia važiuoti, autobusėlis laukia, niekas nenori ateiti po pamokų.“ (A19).

Dar viena problema, su kuria susidūrė tyrimo dalyviai – specialiai užsiėmimams skirtos vietos numatymas:

„Jeigu rinktume vaikus į savo tarnybą ir vestume programą, neturime net tam tinkamų patalpų, turime tik atskirus mažus kabinetus, neturime jokios salės, didesnės erdvės, kur galėtume dirbti su grupe.“ (R13).

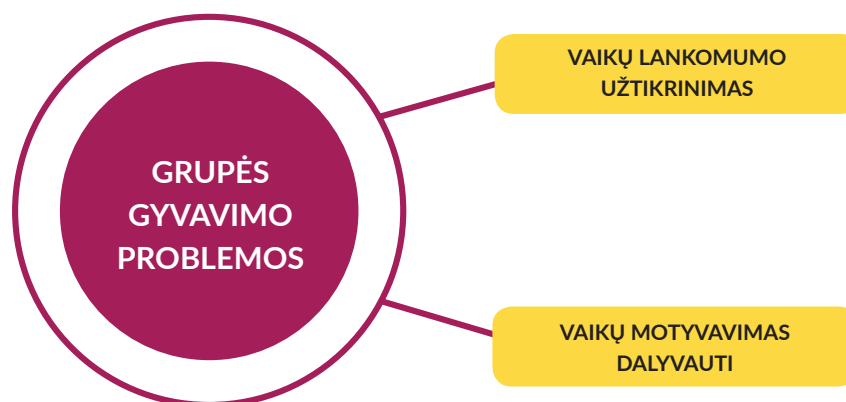
„<..> toje pačioje pradžioje buvo sudėtinga ir su patalpomis. Specialiai skirtų patalpų tarnyba tuo metu neturėjo <..> Nes vieną kartą viename aukšte vienoje patalpoje, kitą kartą kitame aukšte, tai ten, tai ten... O iš tikrųjų, pagal mokymus, gi ta aplinka turi būti paruošta tos programos vykdymui, kad ten ir tik ten ateina visada į tą pastovią patalpą.“ (K1).

Įgyvendinant programą ir siekiant užtikrinti surinktos grupės gyvavimą, tyrimo dalyviai taip pat susidūrė su problemomis. Programą įgyvendinusių tyrimo dalyvių teigimu, viena iš problemų, su kuria susiduriama programos vykdymo metu, yra grupės tarpusavio sąveikos užtikrinimas:

„Buvo be galo sunku, suvaldyti jų elgesį ir vesti procesą, ir dalyvauti toje elgesio korekcijoje. Tikrai buvo labai sunku“ (V4).

„Tai ten buvo labai sudėtinga. Ten tikriausiai buvo mano vienas sunkiausių darbų per 15 metų, kiek aš dirbu psichologe. Tikrai buvo labai sunku.<..> Ir buvo labai sunku, jie nesiklausydavo, ir susi-pešdavo tarpusavyje.“ (V5).

Tyrimo dalyviai išskyrė dvi su grupės gyvavimu susijusias problemas: vaikų lankomumo užtikrinimas ir vaikų motyvavimas dalyvauti (žr. 7 pav.).

7 pav. Grupės gyvavimo problemos

Dar viena tyrimu atskleista programos įgyvendinimo problema susijusi su galimybe užtikrinti vaikų lankomumą, t.y., nuolatinį ir pastovų dalyvavimą programoje:

„<...>mes negalėjome sukontroliuoti lankomumo. <..>Mes nesitikėjome, šokas iš tikrųjų buvo, kad taip bus su lankomumu, tikrai nesitikėjome. Tikėjome, kad tas lankomumas bus toksai banguotas, bet kad pirmi užsiėmimai, kurie jiems privalomi, neįvyks... ir kad net atsiremti į tėtį negali. Jis sakė aš negaliu jo atvesti, jam 16 metų“ (L7).

„Kadangi kaip ir neprivaloma – privaloma, jie išsibėgiodavo, to tokio suinteresuotumo turbūt nebuvo. <..> vaikai pabėga iš kelių pamokų iki užsiėmimo ir tada aišku savaime, kad jie nenori grįžti“ (I8).

„<...> viena iš problemų, kodėl negalime tarnyboje įgyvendinti yra mokinių motyvacija ateiti į programą, Mes kalbam apie vaikus kurie turi sunkumų, jų motyvacija labai menka.“ (N12).

„Mes nesitikėjome, kad taip bus su lankomumu, kad iš vis negali atsiremti į tėvus, kurie nieko negali padaryti.“ (V10).

„Tai žinokite paskui tie tėvai mūsų pradėjo prašyti, kad – „ar gali nelankyti?“, nes jie patys negali užtikrinti, negali išvartyti į tą grupę. Pradėjo prašyti mūsų – „o gal jūs išbraukite? Tegu nelanko geriau“. Bet sakome, kad sprendimas yra toks, kad jie turi lankyti. Na, žodžiu, užtikrinti lankomumą, mums buvo be galo sunku. Tai buvo pagrindinė mūsų problema.“ (K1)

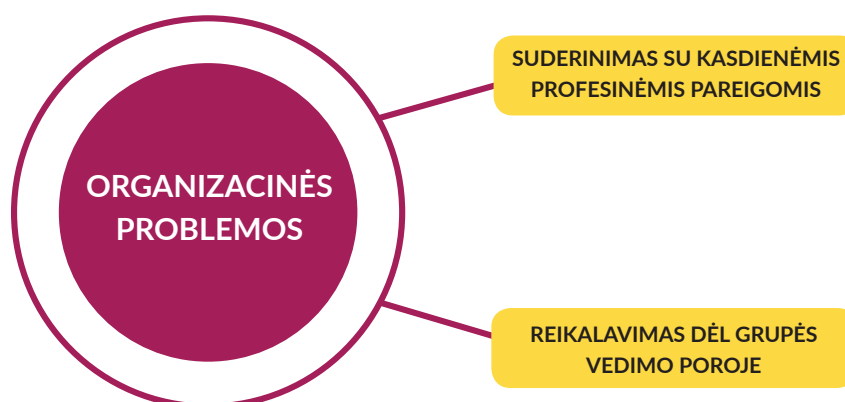
Tyrimu atskleista, kad nors tyrimo dalyviai ir ieškojo būdų motyvuoti vaikus dalyvauti užsiėmimuose, neretai tai nepavykdavo:

„Man labiausiai, turbūt, būdavo sunku, būdavo tokių užsiėmimų, kada jie visiškai... Ta prasme, jie kalbėdavosi sau, o mes savo su kolege.“ (V5).

„Vaikai nenoriai dalyvavo: kam reikia, kodėl reikia vaidinti. Tiesiog nepasiteisino. Aš buvau mokykloje, kurioje daug vaikų iš vaikų namų. Nusprendžiau, kad nebevesiu programos, vaikai nedirba, netikslinga, pasijaučiau prastai suprasta.“ (S6).

„Iš karto susidūrėme su mokinių motyvacija, nes pavasaris jau buvo, atostogos artėjo. <..> Daliai tų sudėtingesnių vaikų nelipo programa, gal dėl to, kad buvo pavasaris, kvepėjo atostogomis. Gal dėl kitko...“ (J14).

Programos įgyvendinimui trukdo ir organizacinės problemos: galimybės suderinti kasdienį darbą su programos realizavimu ir tarpusavyje susiderinti dėl grupės vedimo (žr. 8 pav.).

8 pav. Organizacinės problemos grupėje

Reikšminga programos įgyvendinimo problema tyrimo dalyvės vertina programos apimtį dėl jos intensyvumo ir reikalingo jai skirti laiko:

„<..> mūsų pačių darbo krūvis, su mūsų darbo tempais, turėti net ir tris kartus per savaitę, tai yra neįmanoma. Tai labai sudėtinga, tai yra labai daug laiko apimantis dalykas. Nes trys kartai per savaitę pas mus, tai niekaip. Mes galvotume apie vieną kartą, bent jau, per savaitę užsiėmimą. Bet tada negali to vadinti programa, o kaip X sakė, tik užsiėmimais, kurie paremti EQUIP'o principais“ (I2).

„<..> ir vesdama šitą grupę, mano visi kiti darbai šitaip stojo, visos konsultacijos. Pasidarė eilės 2-3 mėnesių. Ir iš tiesų, aš neįsivaizduoju, kaip ateityje reikėtų vesti, nes labai buvo gaila, kad turėjau sustabdyti. Eilės susidarė individualioms konsultacijoms, buvau nepajėgi. Nesu pajėgi viena visas funkcijas aprėpti“ (V5).

„<..> tu labai nori, bet tiesiog nebesutelpi visur. Nes kartais išmoksti, ir matai, kad geras dalykas, bet jis nusėda dėl krūvio, dėl visko. <..> Ir jeigu, kaip minėjo, eilės sugriūna, susidaro, tai tada įvairūs skundai ateina iš kitos pusės. Žinote, tada viskas labai veliasi. Sudėtingai.“ (A3).

„Mes tarnyboje turime labai daug kitų darbų, atsakomybių. Turėtume turėti apie 8 etatus psichologų, o esame tik 3, negalime apsiimti tokios intensyvios programos įgyvendinti. Turime kitų prioritetinių darbų“. (R13).

„Man gaila laiko, kurio aš negaliu panaudoti kitoms veiklos, nes jei nesusirenka, tau nuplaukia laikas. Lauki, nežinai ar susirinks. Jei ateina į pirmą susitikimą trys, po to gal vienas. Tada tarpas. Ir tada prasmės klausimas, ką tu darai“ (D11)

Kita problema, su kuria susidūrė tyrimo dalyvės – programos reikalavimas vesti grupę poroje:

„O po to iširo komanda, išėjo psichologė. Aš likau viena. O vienas specialistas, kaip žinote, grupės vesti negali“ (S20).

„<..> mes su kolege, su kuria mokėmės, mūsų darbo laikai nesutapo ir mums buvo sunku susiderinti vykdyti programą.“ (A18).

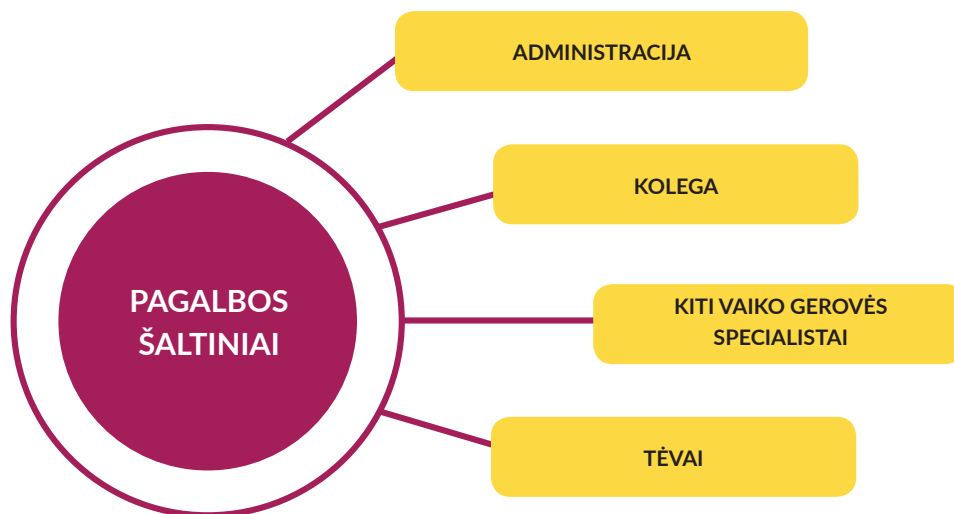
„Bet gavosi taip, kad aš visgi vedžiau viena, nes kolega neatvažiavo į pirmąjį grupės susitikimą ir paskui ignoravo mano kvietimus. „Nesusivibravome“ kartu dirbti“ (V4).

„<..> kaip tiems dviem kolegoms susiderinti tarpusavyje. Per asmeninę patirtį kalbu, vis tiek esame skirtingi specialistai, turime savo darbo specifiką, vieni daugiau vertinimuose dalyvauja, kiti mažiau, turi savo konsultacijas vienokiais laikais, kitokiais laikais, ir vaiko priežiūros atostogoms išeina kolegė.“ (R13).

„<..> aš esu viena, kitas žmogus parengtas yra išvykęs į kitą rajoną dirbti. Neturiu laiko ir galiomybių programą įgyvendinti.“ (N12).

II.3 PAGALBA REALIZUOJANT EQUIP PROGRAMOS ĮGYVENDINIMĄ

Tyrimo duomenų analizė atskleidė pagrindinius pagalbos šaltinius įgyvendinant EQUIP programą: administracija; kolega; kiti vaiko gerovės specialistai ir tėvai (žr. 9 pav.).

9 pav. Pagalbos šaltiniai vykdant programą

Tyrimo dalyvių teigimu, pagalbos vykdant programą jie sulaukia iš įstaigos administracijos: „Bet mūsų administracija, tikrai labai palaiko, tos programos vykdymą ir daro viską, kad būtų kuo geresnės sąlygos. <...> tiek tarnybos administracija, ir galimybės dauginti medžiagą ir visą kitą, jokių problemų. Tiek savivaldybės vaiko gerovės komisija arba tarpinstitucinio bendradarbiavimo specialistė“ (K1).

„Mus irgi [palaiko tarpinstitucinio bendradarbiavimo specialistė]. Pabaigoje buvo susitikimas su tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorė ir mes irgi išsakėme tuos visus iššūkius.“(A3).

„O toks, iš tarnybos vadovės buvo labai didelis emocinis palaikymas. Nes buvau ant palūžimo ribos, jau sakiau – „viskas, nebevesiu“, tai ji emociškai palaikydavo, sakydavo – „neprisiimk atsakomybės, nuvažiuok, tu moki, tu gali“. Žodžiu, tokį emocinį palaikymą gaudavau tikrai, kadangi turiu gerą ryšį su pačia vadove. Tai tas turbūt labiausiai palaikė.“ (V5).

Kaip apčiuopiamos ir reikalingos pagalbos šaltinis įvardijamas kartu grupę vedantis kolega:

„<...> labai svarbu koks kolega kartu šalia dirba, nes kai tu esi ten ir gauni sau palaikymą, ir gali susimirksėti kažkaip tą grupės eigą pakeisti. <...> Ir visas problemas kartu susėdus spręsti, tai dvi galvos yra labai svarbu. <...> Svarbu yra būti dviese, kad ir laikui imlus dalykas.“ (I2).

„<...> kai aš likau viena, be kolegos, man buvo be galo sudėtinga. O mūsų rajone nėra kito apmokyto žmogaus <...> Kitas žmogus tai man būtų labai didelė pagalba, negu vienai imtis tokios didžiulės atsakomybės.“ (V4).

Taip pat padeda arba padėtų įgyvendinant programą kiti vaiko gerovės specialistai:

„<...> skambinam socialiniams darbuotojams, pasitelkiam socialinę pedagogę, kad užtikrinti lankomumą.“ (A3).

„Pagalba buvo iš mokyklos socialinės pedagogės. Aš parašydavau jai žinutę, ko nėra, pradžioje, tai ji dar kai kuriuos vaikus sugaudydavo.“ (V5).

„<...> padėtų ir mokyklos V GK, jeigu tame būtų kažkokio poreikio, tiek socialinės pedagogės, jeigu darytume kažkurioje mokykloje, nes tikrai tie santykiai yra geri su įstaigomis.“ (I2).

„Gaudo tada tos socialinės vaikus, bando atvesti. Specialistai labai bendradarbiaujantys, tikrai daro viską, kad vaikas ateitų į grupę, bet ne viskas nuo jų priklauso.“ (V13).

„Mano atveju, tik socialinė pedagogė, vien tik ji.“ (V10).

Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad vienas iš pagalbos formuojant ir vedant grupę šaltinių yra tėvai. Tik užtikrinus ryšį ir bendradarbiavimą su tėvais, bendromis pastangomis galima motyvuoti vaikus dalyvauti grupėje:

„Labai svarbu užsitikrinti tėvų palaikymą, tai mes sakykime ėmėme labiau iš konsultacijų, tai tėvai buvo pažįstami. Jie labiau su tokiu pasitikėjimu, galbūt. Ir tuos vaikus nukreipdavo ir stengdavosi motyvuoti. Man atrodo, kad šita vieta labai svarbi, nes iš tikrųjų, su pačiais vienais vaikais čia nepadarysi labai daug.“ (I2).

Tyrimu taip pat atskleista, kad specialistai, įgyvendinantys EQUIP programą, visgi neretai nejaučia pagalbos arba gaunamą pagalbą vertina kaip nepakankamą:

„Bet niekas mums nepadedą. Gerai kad kalbam apie tai. Norėtusi kad nenumirtų programa“ (D11).

„Iš nieko. Nes pavyzdžiui, pabaigoje buvome nusimatę ekskursiją. Vaikai norėjo apsidovanojimo, kad kažkur išvyktume iš mokyklos, jos ribų. Na tokią kaip išvyką, pasidarome sau prizą. Bet mūsų neišleido iš mokyklos išvažiuoti, nes pamokos yra pamokos, jie turi būti bent mokykloje.<..> Ką davė mokykla, tai tokią pastatomą lentą, kurioje mes galėjome braižyti. Ir dar davė berniukams segtuvus, į kuriuos galėjo segtis [medžiagą].“ (V4).

„Finansinės pagalbos tik tiek, kad mokykla davė priemones. Bet mes pačios važiuodavome į mokyklą su kolege. Nuo mokyklos iki mūsų darbo yra 6 kilometrai, tai pačios savo lėšomis važinėjome.“ (V5).

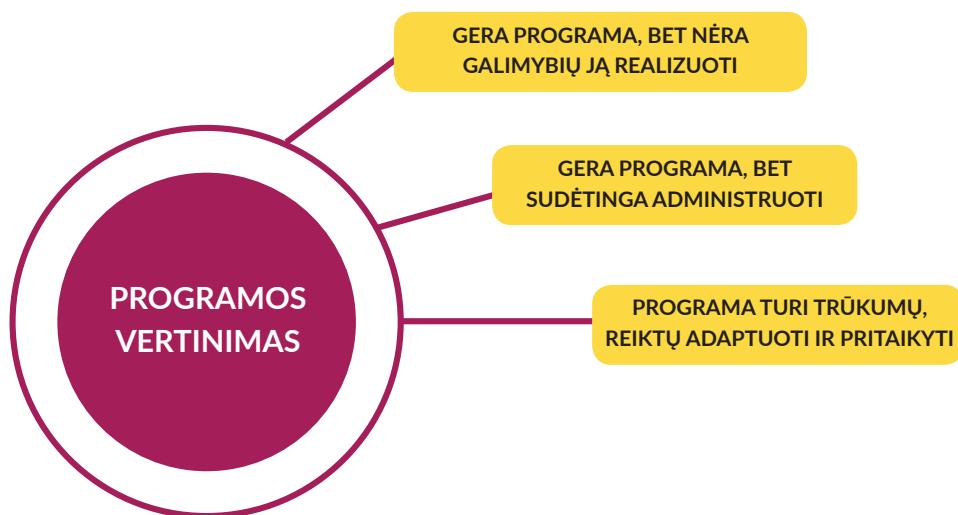
Tyrimo dalyvių teigimu, menkai jie jaučia pagalbą ir palaikymą iš projekto iniciatorių. Tai liudija tyrimo dalyvių išsakyimai:

„Visi paliko <...>“ (I8).

„Ačiū jums [tyrėjams], nes čia buvo galimybė išgirsti kaip kitoms sekasi. Pirmą kartą, per tuos kelis metus, kai pačios tik pamąstome ir nežinome, kaip kiti gyvena, kokiais pamąstymais. Tai buvo gera proga, tikrai daug ką pasižymėjau sau iš pokalbio mūsų“ (I2).

II.4 EQUIP PROGRAMOS VERTINIMAS

Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo trys kategorijos, susijusios su programos vertinimu: *gera programa, bet nėra galimybių ją realizuoti*; *gera programa, bet sudėtinga administruoti* ir *programa turi trūkumų, reikia adaptuoti ir pritaikyti prie konteksto* (žr. 10 pav.).

10 pav. EQUIP programos vertinimas

Tyrimo dalyvių išgyventa patirtis arba kitų patirties pripažinimas atskleidė, kad programa yra vertinama kaip gera dėl inicijuojamos ir skatinamos vaikų savitarpio pagalbos, galimybės ne tik keisti elgesį bet ir ugdyti vaikų socialinius įgūdžius:

„Savivaldybei yra poreikis, tai būtų tikrai puiki programa jaunam žmogui“ (A17).

„Gera programa – ir socialinius įgūdžius ugdo, ir prevencijos aspektai yra, ir pačių vaikų stiprybės ugdomos, kai jie teikia pagalbą vienas kitam, tai irgi yra labai svarbu“ (S15).

„Puiki programa <..> man buvo gerai tai, kad viskas buvo sudėliota iš eilės, nereikėjo nieko pačiai galvoti.“ (V4).

Tyrimo dalyvės nors ir vertina programą kaip gerą, tikslingą, gerai parengtą, tačiau teigia, kad ji yra neįgyvendinama dėl intensyvumo:

„Programa yra labai intensyvi, tikrai didžiulį darbo laiką kiekį užimanti, mūsų resursų žmogiškųjų neužtenka, negalime skirti tiek laiko su tokiu intensyvumu įgyvendinti“ (N12).

„Per intensyvi programa, kad tiesiog būtų įtraukta į esamą darbo krūvį. <..> jos vykdymas neįmanomas.“ (A17).

Teigiama, kad programa pritaikyta uždaro tipo įstaigoms, todėl bendrojo ugdymo sistemai netinkama, nors ir gera:

„Vaikai vežami iš mokyklos, jei atvežta į tarnybą, kada tam vaikui namo vykti. Tai ne tarnybom skirta programa. Tai gali užsiimti VSC [vaikų socializacijos centrai]“ (L7).

„Ir mes su kolege vis dėlto galvojome, kad būtų ta programa yra sukurta vykdyti socializacijos centruose, ten kur yra uždaros patalpos, ta prasme, pastate ir jie negali nelankyti. Niekur negali išeiti.“ (K1).

Programos įgyvendinimo galimybių nemato ir tie tyrimo dalyviai, kuriems, jų vertinimu, dėl vienokių ar kitokių priežasčių nepavyko grupės vedimas:

„Tiesiog nepasiteisino. Aš buvau mokykloje, kurioje daug vaikų iš vaikų namų. Nusprendžiau, kad nebevesiu programos, tiesiog mačiau, kas vaikai nedirba, yra visiškai netikslinga, pasijaučiau ir pati kažkaip prastai suprasta.“ (S6)

„Baigus mokymus, labai norėjosi realizuoti, matėm prasmę, bet dabar numirusi programa<..> komanda mūsų iširo - išėjo kolegė psichologė augintis vaikučio, komanda iširo. Ir viskas. Aš irgi buvau darbą palikusi pusmečiui. Programa išdilo iš atminties. Programa pas mus yra numirusi“ (J13).

Arba programos vykdymo metu įsivertino, kad programa neatitinka turimo supratimo apie ugdymą:

„Kai pačiose mokymuose buvau, tai viskas gerai buvo, sakiau – „vau, noriu išbandyti, kuo greičiau“. Bet kada pradėjau ją nagrinėti po kaulelį, aš atvirai pasakysiu, ji turbūt ne mano programa yra.<...>. Bet galbūt, jei taip atvirai, ji ne man. Ne mano stiliui, gal taip pasakyčiau.“ (V5)

Tyrimo dalyvių teigimu, nors programa gera, tačiau sudėtingas arba nesutvarkytas jos administravimas:

„Programos efektyvumas yra tikrai didelis, bet jos administravimas sudėtingas <...> , bet kai klausimas prasideda apie tai, kas surinks vaikus, kas suveš į vieną vietą, kas atrinks. Tada ir baigiasi viskas“ (V13).

„<...> bet juk nėra taip, kad iškart grupė susidarytų, reikia papildomai parankioti tų vaikų, bet kas už tai atsakingas būtų – nėra“ (D11).

„Buvo paaiškinta, kad gera programa, bet neįgyvendinama. Taip ir paliko, sustojome, kad gera programa, bet neįgyvendinama dėl taisyklių ir mechanizmų“ (I8).

„Man labiausiai trūksta sistemiškumo, nuo ko prasideda, kaip mes paskirstom, ką mes darome, kokius žingsnius darome, kaip mes darome. Ir po to tuos žingsnius aptarti, juos sutvarkyti taip, kad ar jie yra įvykdyti, ar ne. Tiesiog pačios sistemos mano jausmas dar nėra, neturime. Kai ateina vaikas, kai darom kažkokius žingsnius viskas lyg ir padrikai.“ (J19).

„Nes iš tikrųjų vaikas gali turėti krūva įpareigojimų, bet kas jam jei nelanko nieko. Realiai mes nieko negalim padaryti jei jie savanoriškai nesutinka. Atsiduriame tokioje situacijoje, kad siūlom siūlom, bet šeima nejaučia jokių pasekmių jei nedalyvauja, ji gali rinktis. Šeima nejaučia jokių pasekmių.“(S15).

Vertindami programą, tyrimo dalyviai teigė, kad programą reiktų adaptuoti ir pritaikyti prie konkretaus konteksto, nes esamomis sąlygomis būtinas lankstumas:

„Daug gerų dalykų ten yra, bet gal man direktyvumo tokio per daug. Mes ten truputėlį keitėme, pagal save šiek tiek, kažkokių žaidimų įtraukdavome daugiau. <...> Neištreniruoti, bet per kažkokius eksperimentus išbandyti, ar ne. O ten toks treniravimas, mokymas, aš galvoju, kiek tas yra efektyvu ilgalaikėje perspektyvoje?“ (V5).

„Jeigu grynai taip, kaip parašyta vadove, tai jie tikrai nesuprastų, aš net nepateikiau tų frazių. Aš viską supaprastinau pagal jų mąstymo lygį. <..> Ir struktūra man patinka, daug dalykų paėmiau iš tos programos, bet kai ką kūrybiškai pakeičiau pagal save.“ (V4).

„Man atrodo, kad kažkiek to laviravimo tikrai reikia ir užsiėmimuose, ir pateikiant užduotis. Bet šiaip pats turinys, man atrodo labai vertingas, nes moko juos tokių labai svarbių dalykų. Tiktai kaip tą sudėlioti.“ (I2).

„Iš programos pasiėmiau tik užduotis, metodus tam tikrus, vien dėl to, kad galima pritaikyti ir kitur dirbant.“ (N12).

Tyrimo dalyvės teigiamai vertino programos poveikį vaikams:

„Matosi pokyčiai vaiko elgesyje. Mažiau atkryčių tų būna. Bent jau nusikaltimų, netinkamų veikų vaikai mažiau, mažiau rimtų daro. Kiekybine ir kokybine prasme tos veikos sumažėja. Bendravimas

skiriasi vaikų, mąstymas keičiasi vaikų. Santykis į pagalbą teikėją keičiasi. Adevkatesnis suaugusiojo priėmimas. Pagarba, elgsena keičiasi“ (D11).

Nors buvo pažymima, kad per trumpas laikas vertinti poveikį, tačiau remiantis pačių vaikų ar kitų atsiliepimais, poveikį vaikams įvertino kaip fiksuotą teigiamą:

„Mes nustebome, kad berniukas pats sakė, kad jam labai padėjo keisti savo elgesį“ (I8).

„Tie mano vaikinai, patys įžymiausi, dabar jau mokosi X rajono profesinio rengimo centre. Ir aš susiečiau su socialine pedagoge ir auklėtoja, ir sakė – „su vienu labai viskas gerai. Su vienu šiek tiek retkarčiais pasitaiko elgesio problemų. O vieno elgesio problemų nėra, bet lankomumas prastas <..>. Tie mano gerieji, teigiami lyderiai. Tai jie iš viso, labai pasistūmėjo, palypėjo tokia socialine linkme. Vienas iš jų savivaldybėje savanoriu užsiima. Tėtis labai džiaugiasi, kad labai ta programa kažkiek prisidėjo prie jo pasiekimų“. (V4).

„Jis bent keliuose užsiėmimuose, kai mes kalbėdavome apie atsakingą elgesį, jis yra pasakęs – „na žinote, kai aš pradėjau čia vaikščioti, aš jau dabar daug ko nebedarau. Aš nebesimušu“. Jis ten nuolat dalindavosi, kaip jo brolių pirmoką skriaudžia kiti pirmokai. Tai jis pastoviai tuos pirmokus „kuldavo“ ir turėdavo dėl to pats bėdų. Tai jau kelis kartus, jis tuos pirmokus, vedė, tempė pas direktorių. Nebe pats juos ten „kūlė““ (A3).

Arba kaip latentinį teigiamą, nes:

<..> vien tas pabuvimas grupėje, jiems tam tikros naujos patirties tikrai davė. Nes tu ateini į vietą, kur į tave žiūri pagarbiai, priima nuomonę, tave išklauso. <..> Tai manau, kad tame vertė yra labai didelė ir poveikis vaikams“ (I2).

„<..> dalyvaudami šitoje programoje tie vaikai, šitie nukritę mūsų obuoliukai, šitos karštos bulvės, kurias sunku laikyti rankose ir mes mėtome vieni kitiems, pedagogai, tai jie gauna tą tokį dėmesį, kaip ir tokią saugią erdvę, kur gali pasikalbėti. Jie gauna tą suaugusio žmogaus, pedagogo, neteisiantį, nevertinantį, besąlygiškai pagarbų santykį su juo ir manau, kad tas irgi juos, gal ne visada, gal ne visus, bet augina. <..> Na tas ir manau jiems kartais rezonuoja ir užsilieka tose galvelėse, ir galbūt gyvenime jie kažkada tikrai sustos ir kažko nepadarys ir turės tą įgūdį. Na, manau, naudos iš to tikrai yra“ (A3).

II.5 EQUIP PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE SPRENDINIAI

Specialistai, įgyvendinantys EQUIP programą savivaldybėse kartu su įstaigos vadovais, kitais administracijos atstovais ieško galimybių spręsti kylančias problemas. Tyrimu atskleisti problemų, kylančių įgyvendinant programą, sprendimo būdai susiję su grupės formavimo, gyvavimo ir organizacinėmis problemomis. Grupės formavimo problemos sprendžiamos imantis iniciatyvos formuoti arba papildyti surinktą grupę:

„<..> į jų vietą pasikviečiau kelis tokius geresnius lyderius, tai vėlgi buvo labai gerai. Tikrai buvo efektas, kai atėjo. Šiek tiek vėliau pakalbinau ir prisijungė geri berniukai.“ (V4).

„Kadangi mano kita ko-trenerė, ji tuo pačiu yra ir atvejo vadybininkė, tai ir ji šiek tiek tą mokyklą lankančius, ten pažinodama vaikus, nukreipia.“ (I8).

Nors tyrimo dalyviai ne kartą pažymėjo, kad vaikų lankomumo užtikrinimas į grupę nėra jų atsakomybė – „neturi pats treneris „šaudyti, gaudyti ir lakstyti“ ir paskui pats ir pravesti“ (A3) – tačiau ieškojo būdų kaip tai padaryti:

„Mes labai stengėmės, buvome motyvuotos, laukdavome tų vaikų, skambindavome kviesdavome ir per tėvus <..> aš, sakykim, tik vedantysis, o nesu atsakingas, kad kas tuos vaikus atves <..> tačiau mes jų [vaikų] ieškom, nors mūsų atsakomybė ieškot jų peržengia ribas šitoj vietoj“ (L7).

„stengdavomės irgi priminti, rašyti žinutes, skambinti socialiniams darbuotojams, pasitelkti socialinę pedagogę, kad užtikrinti lankomumą.“ (A3).

„Mes sakome, mes esame programos vedėjos, mes turime vesti užsiėmimus ir viskas. Bet mes iš tikrųjų ir žinutes rašydavome, ir skambindavome prieš kiekvieną užsiėmimą, kad priminti. 3 kartus per savaitę mes darėme.“ (K1).

Tyrimo duomenys atskleidė programos efektyvumo didinimo sąlygas: programos tvarkos ir stebėsenos nustatymas bei įteisinimas; atsakomybių ribų nustatymas ir pasidalinimas; programos įgyvendinimui skirti etatai ar jo dalį; informacijos apie programą sklaida ir situacijos analizė konkrečioje savivaldybėje (žr. 11 pav.).

11 pav. EQUIP programos efektyvumo didinimas

Tyrimo duomenys atskleidė, kad sėkmingam programos įgyvendinimui pirmiausiai siūlyti- na šalies mastu **nustatyti ir įteisinti programos vykdymo tvarką ir stebėseną**:

„Tai ankstyvosios intervencijos programa turi savo aprašą, patvirtintą ministro įsakymu. Ir tada, kažkaip, viskas aišku. Aš nežinau, gal čia to reikėtų. <...> Ir ten labai viskas aiškiai išaiškinta. Niekam nekyla jokių klausimų, kaip vykdyti, kur kieno atsakomybė“ (A3).

„Būtų aprašas, kuris įpareigoja ir mokyklas arba savivaldybės vaiko gerovės komisiją, kad pravesti tokią priemonę, tai būtų galbūt paprasčiau ir susirinkti tuos vaikus. Ir būtų kažkas labiau atsakingas už jų pristatymą, tų vaikų.“ (V4).

„Aprašas, kad būtų. Ten būtų konkrečiai aiškiai nurodyta, kiek valandų lektorius turi skirti grupei. Ir kad savivaldybė įsivaizduotų, kad taip nėra, kad aš galiu apimti tas funkcijas, ir kad jie įsivaizduotų, kiek tai atima laiko. Kad tikrai būtų apibrėžtas krūvis, tam darbui.“ (V5).

Kitas siūlymas susijęs su programos įgyvendinimu – **savivaldybėje pasidalinti atsakomybėmis**, kad būtų labai aišku, kas už kurį programos realizavimo etapą ir veiklą yra atsakingas. Pradedant nuo bendro susitarimo, kam savivaldybėje teikiamas prioritetas:

„Tai turi būti švietimo sistemoje lankstesnis požiūris į tokius vaikus, susidėliojant prioritetus: kas mums svarbiau, ar tie vaikai turintys elgesio ir mokyklos nelankymas, ar svarbiau vaikai, kad ar jie bėgs iš pamokų? Ar mes susitelkiame nusprendžiame, kad aukojame pamoką suprasdami, kad vai-

kams svarbiau: ar kad trukdytų pamokas, ar kad keistųsi. Suprantu, kad švietimiečiams čia peilis į paširdžius, bet kol mes nesusidėliosim prioritetų, tai mums visiems taip ir atrodo kad nieko padaryti negalim. Turi būti svarbu kam dėsime prioritetus.“ (I8).

„Va ir galvoju, reikėtų daryti pasitarimą. Tai, brangieji, sėskime ir susitarkime, ar ne, norite tokios programos, norite įgyvendinti, norite vaikų elgesį koreguoti, tai dalinkimės atsakomybėmis, ar ne? (A3).

„Bet pirmiausia ugdymo įstaigų vadovai turėtų matyti prasmę šios programos.“ (I20).

Atsakomybių pasidalinimo svarba pažymima ir grupės formavimo etape:

„Tikrai ne tik lektorių atsakomybė turėtų būti. Jei tai ugdymo įstaigoje, tai vadovas ar jo įgaliojimas asmuo. Mokykla turi pasistengti - sukviečiant vaikus, atsakomybės dalį prisiima“ (D11).

„Idealu būtų, jei mes su kolege, susitariam ir pasakom, kad tada ir tada pradėdame rinkti į programą. Norim turėti grupę vaikų. Ir mums tą grupę kažkas atsakingas surenka“ (V10).

„Ir, taip, dalintis atsakomybe, nes kai tu vienas esi už viską, ir už: vaiko surinkimą, atėjimą, priminimą, vedimą, visas ataskaitas, tai yra labai sudėtinga, labai daug įtampos mums patiems ir daug laiko“ (I2).

Tyrimu atskleistas dar vienas siūlymas - EQUIP programos įgyvendinimui **skirti etatą ar jo dalį**:

„Mūsų kliuvinys buvo darbo krūvis. Buvo sudėtinga suderinti su kitomis funkcijomis ir atsakomybėmis. <...> kitoje savivaldybėje dirbanti kolegė pasidalino, kad vien EQUIP programos vedimui jos su kolege gavo pusę etato. Toks sprendimas tikrai motyvuotų darbuotojus ir būtų sprendimas“ (A17).

„<...> tą laiko klausimą ir atlygį išsprendė taip, kad EQUIP programai skyrė po ketvirtį etato. Ir mes tada tą laiką susiplanuojame, grafikus susidėliojame, kada dirbame tarnybos darbus, kada EQUIP programa.“ (K1).

„<...> Mes fiziškai negalime mesti to darbo, kurį turime daryti ir užsiimti kita veikla, nors ir labai norime. Jei savivaldybė susimylėtų ir padarytų tiek etatų, kiek reikia mūsų rajone, tada būtų galimybė vykdyti programas, kurias pagal savo kompetencijas ir kvalifikaciją galėtume vykdyti“ (L7).

Tyrimo dalyvių patirtys atskleidė, kad savivaldybėje ne tik stokoama atsakomybių pasidalinimo, bet trūksta ir **informacijos apie šią programą viešinimo**:

„<...> pradėdau mąstyti, jeigu būtų daugiau sklaidos, daugiau viešinimo tos programos, <...> apie EQUIP'ą mažai ko gero informacijos, mažai žinių iš aukščiau. Jeigu būtų didesnė reklama, tai tada ko gero būtų ir didesnis efektyvumas ir vykdymas tos programos.“ (V4).

Todėl siūloma savivaldybėje **organizuoti situacijos analizę** išsiaiškinant poreikį ir programos vedimo patirtį:

„<...> susirinkit poreikį iš visų mokyklų. Kiek yra tokių vaikų ir kiek jiems būtų efektyvi tokia programa? Ir paskui - kiek, kokioje mokykloje, ar verta daryti mišrias grupes, iš kelių mokyklų, ar daryti atskirose mokyklose, po atskirą grupę. Bet pirmiausia reikėtų sužinoti, koks yra poreikis mokyklose. Ir tada jau toliau žiūrėti, ką organizuoti.“ (V4).

„<...> pradžioje susitikti su tais, kurie veda. Ir pažiūrėti, kas daugiau mieste veda, nes žinau, kad ne tik mes. <...> Žiūrėti, kokia yra miesto patirtis, kad neišradinėtume kažkokių naujų dalykų, gal pasiremti kokiais pavyzdžiais.“ (I2).

ir skleisti informaciją apie programą socialiniams pedagogams ir tėvams:

„<...> pirmiausia, tą programą reiktų pristatyti mokyklų socialinių pedagogų metodiniam. <...> Tiesiog, pristatyti programos esmę, kas per programa, kokia nauda iš jos. Ir aišku, jie sakys, kad – „pas mane labai daug tokių vaikų“. Na, ir tada tartis prie kito klausimo, o ką daryti, kaip užtikrinti jų lankomumą, nes tik tuo atveju programa yra efektyvi“ (K1).

Ne mažiau reikšmingu programos efektyvumo veiksniumi tyrimo dalyvės įvardino jos **naudos ir vertės vaikams pristatymą**. Svarstoma, kad vaikas dalyvaudamas programoje turi būti motyvuotas dalyvauti, turi ne tik žinoti / išgirsti naudą, bet ir ją patirti:

„<..> apgalvoti, kad mokiniams būtų naudinga pati programa. Esame ir socialines valandas jiems rašę. Jie turi matyti ir gauti naudą. Gal atleisti nuo pamokų, gal gautų kažkokį prizą, išvyką, boulingą, kad juos pritrauktų į programą. Pati pradžia, kol užsisuks, kad jie matytų prasmę ateiti.<..>. Mes turime pasiūlyti kažką vaikams“ (J19).

Kaip viena iš naudos ar vertės pajutimo alternatyvų vaikams siūlytina dalyvavimą programoje **sieti su socialinės pilietinės veiklos realizavimu**:

„reiktų galvoti, kaip juos užmotyvuoti. Jeigu negalima imti iš pamokų, kaip XX, taip sėkmingai pavyko, gal galvoti apie tas socialines valandas, kurias jie turi susirinkti ir būtų irgi kažkokia nauda jiems. Nes dar renka, aštuntokai, devintokai, lyg ir turi tas. Kažką jie nori gauti už atėjimą, taip įsivaizduoju, tie vaikai visada“ (I2).

Siekiant efektyvaus programos įgyvendinimo ir matant jos realizavimo galimybes ne PPT, o konkrečiose ugdymo įstaigose „geriausia būtų ugdymo įstaigose programą **vykdyti, mokyklose**“ (A17), siūloma programą **realizuoti per konkrečias pamokas**:

„Kalbama apie tai, kad bus socialinių gyvenimo įgūdžių pamokos mokyklose<..> Tai ši programa puikiausiai tiktų visiems vaikams, ne tik kurie turi elgesio emocinių sutrikimų, per tas pamokas įgyvendinti.<..> Gal būtų galimybė apmokyti mokytojus, bet tas žmogus, atėjęs iš išorės, irgi būtų labai gerai.“ (D16)

„Kad tai būtų pamoka. Tai būtų psichologams pamoka“ (L7).

Tyrimo dalyvių teigimu, programos efektyvumą užtikrintų didesnis **tėvų ir bendruomenės įsitraukimas** ir atsakomybės už konkretų vaiką prisiėmimas:

„Turi būti suaugusiųjų atsakomybė, tų suaugusių žmonių, kurie skatina į programą ateiti. Tėvų įsitraukimas. Įsitraukimas visos bendruomenės turi būti.“ (D16).

„<..> užmegzti ryšį su tėvais, jeigu matome, kad su tėvais tikrai galime užmegzti ryšį ir jie yra motyvuoti, tai tėvus, jeigu matome, kad tėvai nėra patys motyvuoti ir sunku su jais bendrauti, tai tada socialinis pedagogas, galbūt auklėtojas. Kiekvieno vaiko atveju reiktų pasižiūrėti individualiai, kas tas asmuo galėtų būti.“ (V5).

Efektyvų programos įgyvendinimą tyrimo dalyviai taip pat sieja su jų, kaip programos trenerių, nuolatiniu **palaikymu ir tolesniu mokymu**:

„<..> patiems baigusiems būtų daugiau mokymų, atnaujinti žinias. Supervizijų norėtusi...“ (K1).

Manoma, kad galimybę efektyviai realizuoti programą užtikrina ir **didesnis skaičius parengtų trenerių**:

„galėtų būti daugiau mokymų, galėtų būti daugiau žmonių. Na, sakykime, mes pradėjome vesti dviese grupę, ir kažkas atsitinka vienam, na nedarbingumas, na ir viskas, viskas griūna. Kad būtų daugiau baigusių“ (K1).

► Pagrindiniai motyvai dalyvauti EQUIP programos lektorių mokymuose siejami su pačių tyrimo dalyvių motyvacija gauti konkretų įrankį, padėsiantį organizuoti prevencinę veiklą mokykloje bei pačios programos patrauklumas (turinio aiškumas, tikslingumas). Dalis tyrimo dalyvių, kurių funkcijos siejamos su pagalbos teikimu delinkventinio elgesio vaikams, buvo įpareigoti vyksti į mokymus įstaigos administracijos sprendimu.

► Vaikai į programą surenkami labai įvairiai: vieni nukreipiami Vaiko gerovės komisijos, įstaigų administracijos bei atvejo vadybininkų, kiti surenkami pačių lektorių iniciatyva – krepiantis į konkrečias mokyklas.

► Pagrindiniai iššūkiai įgyvendinant programą siejami su *grupės formavimo ir darbo grupėje procesais*.

► Nustatyta, kad sudėtinga suformuoti vaikų grupę, atitinkančią metodikoje nustatytus kriterijus (pagal vaikų amžiaus, lyties, nemonogamiškumo kriterijus). Sudėtinga užtikrinti vaikų dalyvavimą užsiėmimuose dėl skirtingo vaikų pamokų tvarkaraščio, pavežėjimo problemų (programa labai intensyvi) bei patalpų programos vykdymui neturėjimo.

► Vedant grupes sudėtinga užtikrinti produktyvią grupės veiklą dėl grupės dalyvių tarpusavio konfliktų, užsiėmimų (ne)lankomumo, kuris siejamas su vaikų nemotyvacija dalyvauti užsiėmimuose, užsiėmimų neprivalomumu bei tėvų bejėgyste įtikinant vaikus dalyvauti šiuose procesuose.

► Programos lektoriams sunku suderinti kasdienį darbą su programos realizavimu. Dėl tiesioginių veiklų intensyvumo sudėtinga lektoriams susiderinti programos vedimo laiką. Pažymėtina, kad keliose savivaldybėse trūksta lektorių (liko tik po vieną lektorių).

► Programos įgyvendintojai sulaukia paramos iš savo įstaigų administracijos, tačiau pažymi pagalbos iš grupės vedančio kolegos, kitų savivaldybės specialistų (TBK, socialiniais darbuotojais), tėvų pagalbos svarbą. Projekto dalyviai pasigenda finansinės pagalbos, kuri būtina realizuojant programą, ir pagalbos ir palaikymo iš projekto įgyvendintojų.

► Vertinant programą išryškėjo trys nuomonės: gera programa, bet neįgyvendinama, gera programa, bet sudėtingai administruojama ir programa, kurią būtina adaptuoti ir pritaikyti prie konteksto.

► Gerai programa yra vertinama dėl inicijuojamos ir skatinamos vaikų savitarpio pagalbos, galimybės ne tik keisti vaikų elgesį bet ir ugdyti jų socialinius įgūdžius. Nors trumpas laikas vertinti poveikį vaikui, tačiau remiantis pačių vaikų ar kitų atsiliepimais, poveikis vaikų elgsenai įvertintas kaip teigiamas.

► Kita vertus, nors programa vertinama kaip gera, tikslinga, gerai parengta, tačiau pažymimi įgyvendinimo trukdžiai dėl jos intensyvumo. Teigiama, kad programa pritaikyta uždaro tipo įstaigoms, todėl bendrojo ugdymo sistemai netinkama. Akcentuojamas sudėtingas arba nesukoordinuotas programos administravimas: vaikų surinkimas, atrinkimas, vykdymo sistemiškumo ir aiškių atsakomybių pasiskirstymo nebuvimas.

► Dalies tyrimo dalyvių teigimu, programą reiktų adaptuoti ir pritaikyti prie konkretaus konteksto – vaikų kognityvinių gebėjimų, turi būti galimybė keisti užduotis.

REKOMENDACIJOS DĖL KOGNITYVINĖS ELGESIO KOREKCIJOS PROGRAMOS EQUIP DIEGIMO PLĖTROS IR ORGANIZAVIMO PEDAGOGINĖSE PSICHOLOGINĖSE/ ŠVIETIMO PAGALBOS TARNYBOSE

► Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai:

- Nacionaliniu mastu nustatyti ir įteisinti programos vykdymo tvarką ir stebėseną, patvirtintą LR Švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu.
- Parengti didesnę skaičių programos įgyvendintojų savivaldybėse, kuriems sistemaiškai būtų teikiamas palaikymas (supervizijos) bei mokymai.
- Diferencijuoti programos įgyvendinimo modelį leidžiant savivaldybėms pasirinkti programą įgyvendinančią instituciją (pvz.: PPT, dienos centras, mokykla).

► Savivaldybių administracijoms:

- Deleguoti Vaiko gerovės komisijai atsakomybę atlikti programos poreikio savivaldybėje analizę, nustatant tikslines grupes bei organizavimo ypatumus.
- Paskirti programą koordinuojantį asmenį savivaldybėje.
- Skirti programos įgyvendinimui tikslines lėšas: skirti pagalbos specialisto etatą ar jo dalį, padengti kuro ir programai reikalingų priemonių kaštus.
- Numatant programos įgyvendinimo laiką, atsižvelgti į mokinių grupės galimybes ir užimtumą.
- Pagal poreikį užtikrinti vaikams pavėžėjimo paslaugą (jei grupė renkama iš visos savivaldybės).
 - o Viešinti programą savivaldybės lygmeniu suinteresuotoms institucijoms, pagalbos specialistams, pedagogams, vaikų tėvams ir vaikams.

► Mokyklų administracijoms:

- Viešinti programą švietimo pagalbos specialistams, pedagogams, vaikų tėvams ir vaikams.
- Rekomenduoti mokyklos Vaiko gerovės komisijai, sudarant vaiko individualų planą ir numatant pagalbos priemones, siūlyti dalyvavimą programoje kaip vieną iš pagalbos priemonių.

1. Creswell, J. W. (2014). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
2. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage publications, inc.
3. Flick, U. (2014). *An introduction to qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
4. Gibbs, J. C., Potter, G. B., & Goldstein, A. P. (2019). EQUIP programa: Nepilnamečių mokymas mąstyti ir elgtis atsakingai taikant savitarpio pagalbos metodą. Vilnius: Psichikos sveikatos perspektyvos.
5. Kalpokienė, V., Dikčienė, V., Gvaldaitė, L., Klimukienė, V., & Nedzinskaitė, R. (2019). Kognityvinės elgesio terapijos principų taikymas ir ugdymas vaikų socializacijos centruose: Metodinė priemonė (p. 199). Vilnius: Psichikos sveikatos perspektyvos.
6. Patton, M. Q. (2005). Qualitative research, 3, 1633–1636. In Brian S. Everitt (Ed), David Howell (Ed) *Encyclopedia of statistics in behavioral science*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
7. Potter, G. B., Gibbs, J. C., & Goldstein, A. P. (2019). Nepilnamečių mokymas mąstyti ir elgtis atsakingai taikant savitarpio pagalbos metodą: EQUIP programos įgyvendinimo vadovas. Vilnius: Psichikos sveikatos perspektyvos.
8. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
9. Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.